

Jobb kapcsolatot néző és film között!

Köszönjük minden résztvevőnek a hasznos és színvonalas vitát — ez a záró mondat az ankétok után oly általános, hogy teljesen jelentését veszítette már. A mondat dallamára az emberek szedelőzködni kezdenek, megkönynyebbült sóhajjal kotorásznak ruhatári jegyük után és lassan megindulnak kifelé. Mindig lassan, mintha remélnék, hogy még lörténik valami, valami valóban érdekes. Ha egy vitavezető így zárna a vitát: „Sajnos, nem értettük meg, miről is vitatkoztunk, legközelebb talán jobban sikerül” — alighanem mindenki ülve maradna, mozdulatlanul, tágra nyitott szemmel.

A Budapesti Filmfórum harmadik vitaestjét a Szinbád vitatése után rendezték meg a Fővárosi Művelődési Házban. Később meglepetés volt, hogy a mozi teremnek alig fele telt meg, míg az előző két vitatés alkalmával, a Hangyaboly és a Madárkák bemutatásakor egyáltalán nem volt szabad hely. A bemutató előtti vitatések mindig népszerűek. Huszárik Zoltán műveiből nemrég az Egyetemi Szinpad állított össze műsort, a fiatal rendezők első nagy filmjét élénk érdeklődés szokta kísérni, a Szinbádról meg különösen sokat beszéltek már hetekkel a bemutató előtt. Lehet, hogy a Szinbád, a hajós, az Ezeregyéjszaka egyik legizgalmasabb alakja, nem él a köztudatban, lehet, hogy Krúdy Gyula szírványosan kecses régi világa sajátosan magyar, kisvárosi ezeregyéjszakaija csak szűk rétegeket érint? Lehet, hogy a szecesszió feltámadásának idején, mikor egzotikus színekben pompázó, indázó virágok díszítik a beat-lemmek borítóit, mikor század eleji kígyózó betűk hirdetik a szintetikus mosóporok előnyeit, a közönség nincs megfelelően előkészítve a Szinbád befogadására?

Lehet. Ne szépítsük a dolgot. A vitában olyan félreértések derültek ki, amelyek a vita egész jelenlegi formáját kérdésessé teszik. A kínos csönd, amely a szakszerű bevezetőt nélkülöző vitákat megelőzi, különösen hosszúra nyúlt. Mivel a vitát Huszárik Zoltán, a rendező vezette, az első hozzászólások a „nekem nagyon tetszett” témakörben mozogtak. A pozitív véleményeket általában azzal indokolták, hogy szépek a képek, jól játszanak a színészek, ami kétségtelenül igaz. De már ezekből az első bátorítatlan véleménynyilvánításokból is kiderült, hogy nem értik, mi tartja össze a film szépen kidolgozott jeleneteit, szétésonék érzik, mert nem jutott el hozzájuk Szinbád alakjának egységesítő ereje.

Sokáig úgy látszott, nem is fog vita kialakulni, mindenki egyetért, amikor megszólalt az első támadó. „Öncélú játék a színek és fények szépsége”, mondta, és igen hasznos volt, hogy vállalkozott ennek kifejtésére, mert ezzel megadta a hangot azoknak, akik félreértették a filmet. Így tudomást szerezhettünk a félreértések jellegéről és okairól.

Sokan mondták, hogy a filmben túltelt a szexualitás, hogy nem mond igazat, hiszen az élet nemcsak evésből és szerelemből áll, hogy elrontja az ifjúságot. Mások felháborodva bizonygatták: ők Krúdy korában éltek ifjúságukat, de nem így éltek.

Félreértés mutatkozott ezekben a reflexiókban. A valóság és a műalkotás kapcsolatának bonyolultságáról többet kellene beszélnünk a művészet szakembereinek, akkor nem történhetne meg, hogy egy volt zárdanövendék azért bírálja meg a Hangyabolyt, mert az ő zárdájában más volt a napirend, hogy sokan közvetlen pedagógiai hatást várjanak egy filmtől.

Realizmus, stilizáció és naturalizmus olyan alapfogalmak, amelyekkel nemcsak az olvasóknak, hanem a nézőknek is tisztában kellene lenniük. Világos, hogy nem a hűs-levés zsírkarikáinak több százaso- felnagyítása, aranyszínű, ünnepi díszé emelése naturalizmus, hanem az, ha szorgalmas kettős könyvelőként veszi számba a műalkotás egész

kor, egy ember erényeit és hibáit, ha a valóság ábrázolásában a statisztikai évkönyvek átlagának pontosságára törekszik. Thomas Mann „József-tetralógiáját” nem bírálta azért, mert feltételezi a bibliai történetek ismeretét. Krúdynak sem vetette szemére senki, hogy Szinbádjá visszautal az Ezeregyéjszaka meséire. Huszárik Zoltán épp ennyi joggal remélhetne, ha nem is a Szinbád-novellák, de a Szinbád-mítosz és Krúdy alakjának ismeretét.

A kultúra nem úgy fejlődik, ahogy egy falu kis családi házai szaporodnak egymás mellett, hanem mint egy felhőkarcoló, amelyre újabb és újabb emeleteket húznak.

Igaz az is, hogy nem érdemes olyan emeletet építeni, amelyeken kevesen laknak. A kultúra épületébe lépcsőház is kell, sok lépcsőház és még több lift. Ezeknek megépítése azonban már nem a művészekre vár, hanem a művészettel foglalkozó szakemberek, esztéták, pedagógusok, kritikusok és népművelők feladata.

Nem mondtunk ezzel semmi újat, az irodalom elméletét és történetét évezredek óta tanítják alapfokon is. Azok közül, akik értetlen ellenkezéssel figyelik a modern filmművészet új alkotásait, sokan középiskolában tanultak a művészettörténet legnagyobb műveit. A filmoktatás gyerekcipőben jár, de már megkezdődött. Sok ezren járnak filmklubokba, hogy a filmtörténet klasszikusaival megismerkedjenek. A mai középiskolások tanulnak filmesztétikát, sok filmet már most jobban megértenek, mint a felnőttek. Ha középiskolában rendeztek volna vitát a Szinbád című filmről, nem valószínű, hogy valamelyik gyerek Huszárik felfedezésének tulajdonította volna a montázst, és a film modernségét a gyors vágásokban jelölték volna meg. Hogy ki volt Eisenstein és mi a montázs, azt iskolás korban kell megtanulni, mint ahogy Petőfi említésekor sem magyarázuk meg, kiről is van szó.

A mai felnőtt korosztályok számára azonban a betűk olvasása könnyebben megy, mint a képeké. Azt is tudomásul kell vennünk, hogy Krúdy Gyula és Kaffka Margit regényei nem oly közismertek, mint Jókai művei. Az Angyal-sorozatot könnyebb megérteni, mint a Szinbádot. Ebből azonban semmiképp sem lehet azt a következtetést levonni, hogy egycsökkent — sokaknak — az Angyal való, másoknak — keveseknek — a Szinbád.

A Budapesti Filmfórum célja éppen az, hogy népszerűsítse az új magyar filmeket, magyarázza a film művészetét. A kérdés csak az, meg

tud-e felelni a filmankétok jelenlegi formája ennek a feladatnak? Az eddigi viták azt bizonyítják, hogy nem. A közönség a viták után nem sokkal került közelebb a látott filmhez, mint előtte. Az alkotók megjelenése a vitán, igen hasznos, de csaknem formálissá válik, hiszen egy író, egy rendező nem védheti, nem magyarázhatja saját művét. Ha nem kap érdekes kérdéseket, nem adhat érdekes válaszokat sem.

Huszárik Zoltán rokonszenves indulatossággal fogadta a támadásokat. Azért volt rokonszenves ez az indulat, mert nem kezelte úgy a nézőt, mint kiskorút, akire rá kell hagyni, bármit mond. Horváth János meghatározását — „Az irodalom író és olvasó viszonya írott műveken keresztül.” — alkalmazhatjuk a filmre is: a filmművészet, filmrendező és néző viszonya, filmekben keresztül. Ez a kapcsolat azonban csak akkor lehet valódi, szoros és széles körű, ha az alkotó és a közönség közé érő közvetítőket iktatunk. A filmankétok akkor lennének termékenyek, ha legalább egy filmesztéta tartana vitaindító előadást, esetleg bevezetőt a film vitatése előtt. (Ez a módszer már a tévé filmtörténeti sorozatánál is bevált.) Érdekes lenne, ha az alkotóknak a nézők jelenlétében filmes szakemberek is tennének fel kérdéseket. Egy filmről szóló vitának nem lehet más célja, mint kapcsolatot teremteni néző és film között. A Budapesti Filmfórum vitavezetése meg sem próbálkozik, hogy a néző útját megkönnyítse az egyszerűbb filmtől a bonyolultabbig. Megelégszik azzal, hogy a nézőt egy illúzióval átáldékozza meg. Azzal az illúzióval, hogy véleménye annál inkább helytálló, annál inkább meghallgatásra érdemes, minél közelebb áll egy állítólagos átlaghoz. Tudjuk azonban, hogy ilyen átlagos néző nem létezik.

A Szinbád vitájában többször el is hangzott az igény, hogy jobban ismerjék Krúdy Gyula írói személyiségét, a századelő légkörét, a film eszköztárát és még sok mindent. A vita módot adhatott volna ilyen ismeretek pótlására is.

Egyáltalában nem azt nehezményezzük, hogy a közönség hallatja hangját ezeken a vitákon. Ellenkezőleg. A moziiban minden a közönségtől történik, a film neki szól. Nincs fontosabb annál, hogy a színvonalas alkotás megfelelő számú színvonalas nézőre találjon. Ezért lenne szükséges olyan vitákra, ahol a nézők a szakemberekkel és alkotókkal együtt fejtik fel egy műalkotás valódi jelentését.

Kartal Zsuzsa